

Vägen till rättigheter i arbetslivet

en presentation från Arena skolinformation

Fackföreningar bildas

I slutet av 1800-talet flyttade många från landet till staden för att jobba i fabriker. Arbetet där var ofta tungt och slitigt med dåligt betalt. Arbetsgivarna bestämde i princip allt.

Arbetarna bildade **fackföreningar** och krävde bättre arbetsvillkor, högre löner, betald semester och åtta timmars arbetsdag.

Gjuteriet på J och C G Bolinders mekaniska verkstad 1910.
Foto: Bolinders arkiv hos centrum för näringslivshistoria.

Konflikter på arbetsmarknaden

I början av 1900-talet skedde flera stora konflikter på arbetsmarknaden. Arbetarna strejkade och arbetsgivarna svarade med att stänga ute de strejkande från arbetsplatserna.

Strejkande i Lill-Jansskogen under storstrejken 1909.
Foto: Stockholms stadsmuseum.

Saltsjöbadsavtalet och den svenska modellen

1938 slöts **Saltsjöbadsavtalet** mellan arbetsgivare och fackföreningar vilket ledde till en lång period av arbetsfred och samarbete. Det var starten för **den svenska modellen** där fack och arbetsgivare gör upp om reglerna på arbetsmarknaden.

Saltsjöbadsavtalet undertecknas av representanter från LO och SAF 1938. Foto: Meyerhöffer, Wikipedia.

Kollektivavtal

Det blev samtidigt allt vanligare med **kollektivavtal**. Ett avtal mellan fack och arbetsgivare om villkoren för en hel bransch eller på en enskild arbetsplats om till exempel löner, arbetstider och semester. När det finns ett kollektivavtal måste arbetsgivarna följa det och fackförbunden får inte strejka.

Tjänstemännen organiserar sig

På 30- talet började även tjänstemännen att organisera sig fackligt och fler och fler tjänstemän fick kollektivavtal. En viktig fråga var pensioner. Tjänstemännens fackliga arbete var partipolitiskt obundet. 1944 bildas TCO och 1947 Saco. Dessa centralorganisationer för tjänstemän finns än idag och organiserar yrkesgrupper som till exempel socionomer, lärare, och ingenjörer. Offentliganställda fick rätt att strejka och teckna kollektivavtal först 1966 vilket är långt senare än andra yrkesgrupper.

Sacos informationsmöte på Handelshögskolan 1952.
Foto: Yngve Karlsson, Stockholms Stadsmuseum.

Lagar på arbetsmarknaden

I Sverige görs mycket av reglerna på arbetsmarknaden upp i förhandlingar mellan fack och arbetsgivare utan statlig inblandning. Men det finns även ett antal tillfällen då viktiga lagar för arbetslivet har stiftats av riksdagen. Några av dessa är:

1919 Arbetstidslagen. Fastställde 8 timmars arbetsdag och 48 timmars arbetsvecka. Denna har senare uppdaterats till 40 timmars arbetsvecka, rätt till regelbundna pauser och särskilda regler för nattarbete.

1974 Förtroendemannalagen

1976 Lagen om medbestämmande i arbetslivet, MBL. Ger de anställda genom facket rätt att ta del av information och förhandla om större förändringar på arbetsplatsen.

Lagar på arbetsmarknaden

1977 Arbetsmiljölagen, AML. Den säger att arbetsgivaren är ansvarig för att arbetsplatsen är trygg och säker för alla som arbetar där. Samt att arbetsgivare ska samarbeta med skyddsombuden som är de anställdas företrädare i arbetsmiljöfrågor.

1982 Lagen om anställningsskydd LAS. Reglerar när en arbetsgivare får säga upp anställda och vad som krävs för uppsägning.

1995 Föräldraledighetslagen

2009 Diskrimineringslagen

De här lagarna gäller alla som arbetar i Sverige. Men många arbetstagare i Sverige har fler rättigheter genom de **kollektivavtal** som tecknats mellan fack och arbetsgivare för en bransch eller på en arbetsplats.

Nya utmaningar för facken

Idag är de flesta som arbetar med i facket och har kollektivavtal. Men det har blivit vanligare med korta osäkra deltidanställningar samtidigt som fackens medlemsantalet går ned. Facken arbetar aktivt för att rättigheterna i arbetslivet ska gälla även dem som arbetar under osäkra arbetsvillkor.

Gigekonomi

Som gigjobbare jobbar du på kortare uppdrag och anställningsformerna kan se väldigt olika ut. 2021 skrev Svenska Transportarbetareförbundet ett kollektivavtal med Foodora, vilket var det första i världen, men det gäller dock inte alla som arbetar i företaget.

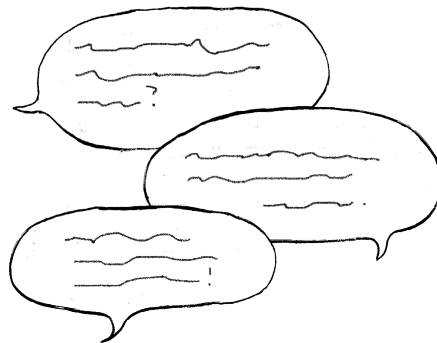
Foodorabud i Stockholm 2021.

Ta reda på mer

När infördes åtta timmars arbetsdag,
sjukpenning och fem veckors semester?

Välj en lag på arbetsmarknaden och ta reda på
mer om den. Hur var det innan lagen infördes
och hur märker vi av lagen idag?

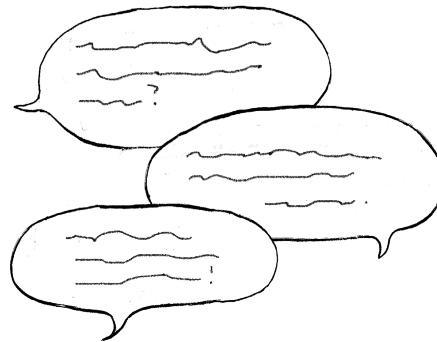

Diskutera

Vad hade hänt om det inte fanns fackföreningar?

Hur hade arbetsmarknaden sett ut om Saltsjöbadsavtalet inte hade slutits?

Jämför fackens arbete idag och för hundra år sedan. Vad är de största skillnaderna och likheterna?

Så kan ni jobba vidare

På arbetslivskoll.se hittar ni bland annat följande material. Alla material har en tillhörande lärarhandledning och de flesta finns även som ljudbok.

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen

Arbete – lättlästa texter om arbetsliv och arbetsmiljö i Sverige

Tre spel om arbetslivet

En serie om arbetsmiljö

Illustration av Julia Balke och Sofia Lucas.
Ur materialet *En serie om arbetsmiljö*.